

VAN COLLECTIE NAAR CONNECTIE, LEZEN IN DIGITALE TIJDEN

Simon Bequoye (Iedereen Leest), Geert Vandermeersche (UGent), Hannes Vanhaverbeke (Cultuurconnect)
Gebaseerd op onderzoek van Joachim Vlieghe

De opmars van digitale media in Vlaanderen lijkt niet te stuiten. Uit het Digimeter-onderzoek van 2016 blijkt dat maar liefst de helft van de Vlamingen Facebook dagelijks en intensief gebruikt. Meer dan de helft van de jongeren gebruikt maandelijks minimaal vier verschillende socialemediakanalen. Pleitbezorgers van het boek vrezen dat de tijd die naar activiteiten zoals lezen zou kunnen gaan, wordt opgeslorpt door de sociale media. Daarnaast zijn er nog andere, diepere bezorgdheden. De opgedreven sociale interactie en het bombardement van prikkels via smartphone, tablet en laptop botsen met ons beeld van een lezer die zich afzonderd met een boekje in een hoekje. Surfen op het wereldwijde web en de verknipte aandacht die de digitale tijden met zich meebrengen lijken haaks te staan op de concentratieboog die nodig is om je te verdiepen in een roman. Andere cultuurvormen verdringen pure leestijd. We doen aan *binge watching* of *marathon watching* van tv-series met vrienden, ook de cultuur rond games groeit steeds. En niet enkel bij jongeren. Hebben we geen tijd meer om te lezen? Doet de digitale disruptie het boekenvak en de boekenwurm definitief de das om?

Foto: Mariame Keita.

TECHNOLOGY IS HERE TO STAY

De digitalisering is ondertussen een feit. Over de zogenaamde verdrinking van het papieren boek — en van de leescultuur — door digitale media hoorden we al verschillende stemmen. In dit artikel willen we daarentegen stilstaan bij de mogelijkheden die technologie ons hierbij biedt. Hoe kunnen we digitale tools en sociale media inzetten om leeservaringen te delen en te verrijken? En hoe kunnen we hierop inspelen vanuit een lokale context, maar ook vanuit Vlaanderen? Biedt de digitale ruimte extra kansen om van lezen een nog rijkere ervaring te maken? En hoe kan het digitale lokale leesbevorderingsnetwerken versterken?

PARTICIPATIE 2.0: OFFLINE & ONLINE

Uit verschillende participatiesurveys, die sinds 2004 onderzoeken hoe Vlamingen participeren aan cultuur en vrijetijdsactiviteiten, blijkt dat het lezen van romans en poëzie licht stijgt. Boeken lezen is en blijft een van de favoriete bezigheden van veel Vlamingen, ook in tijden van toenemende digitalisering.

Een steeds groter deel van deze lezers vindt de weg naar online platformen. Het zoeken van informatie over boeken op digitale platformen stijgt duidelijk. Boeken online kopen en digitaal lezen zijn nog niet helemaal doorgebroken in Vlaanderen, maar er is veel in beweging. De digitale bibliotheekdiensten zitten in de lift. Ook actieve cultuurcreatie via digitale media, zoals zelfgemaakte foto's, filmpjes of teksten online plaatsen, kent een opmars. Terwijl de offline cultuurparticipatie lijkt te stagneren, stijgt online cultuurparticipatie. Dit biedt kansen voor lezers en leescommunity's. Zeker bij de jongere leeftijdsgroepen, de zogenaamde *digital natives*.

WELKE DIGITALE LEESCOMMUNITY'S BESTAAN?

Het literaire gebeuren online is uitgebreid en divers. Er bestaan websites die zich specifiek richten op een of meerdere aspecten van lezen, grotere sociale netwerken zoals Facebook en Twitter die

lezers in staat stellen om leeservaringen te delen, websites die een wereldse en fysieke component hebben, individuele lezers die blogs opzetten, enz.

INTERNATIONALE SPELERS

Goodreads is wellicht de bekendste website voor lezers. Hierop zijn, volgens hun eigen laatste cijfers, wereldwijd 55 miljoen gebruikers verzameld. Deze lezers kunnen op verschillende manieren gebruik maken van de website: een digitale bibliotheek bijhouden door titels toe te voegen, boeken die je wil lezen bijhouden in lijstjes, recensies schrijven, kijken wat vrienden lezen, gepersonaliseerde tips ontvangen, discussies over boeken beginnen of volgen, in gesprek gaan met auteurs, enz. Er bestaan daarnaast nog soortgelijke websites die het idee van digitale bibliotheek, recenseren en sociaal delen van smaak combineren, zoals bv. Anobii, BookWormr en Shelfjoy.

Naast deze meer algemene websites zijn er ook online leescommunity's die zich meer focussen op één aspect van lezen. Zo is er LibraryThing, dat lezers toelaat om hun boeken online te catalogeren. Websites als ReadUps en Openmargin willen de leeservaring op zich sociaal maken en laten lezers niet alleen toe om ebooks te annoteren, maar ook om deze commentaren te delen, waarover dan weer andere lezers hun mening kwijt kunnen. Andere websites gaan in op de nood een weg te vinden in de overvloed aan boeken door gepersonaliseerde leestips aan te bieden, bv. Readgeek, BookMovement en Gnooks. Er zijn ook sites die vooral het fysieke of *real life contact* willen bevorderen, zoals BookCrossing, waar je je eigen boeken letterlijk deelt met lezers over de hele wereld.

DE LAGE LANDEN-LIJST

Naast deze internationale spelers, zijn er ook een heleboel initiatieven in het Nederlandse taalgebied. Hebban spant met meer dan 130.000 leden de kroon en biedt naast leeswaarderingen en recensies ook online leesclubs, zelfs met auteurs, en een overzicht van leesevenementen. Daarnaast is er het Nederlandse

“SOCIALE MEDIA GEVEN ALS HET WARE EEN MEGAFOON AAN IEMAND DIE EEN FAVORIET BOEK FYSIEK WIL DOORGEVEN.

Bksy, een app waarmee je makkelijker boeken uit- of ontleent en bijhoudt wie de boeken heeft. Deze toepassing moet dus de boekenkasten sociaal zichtbaar maken en de oprichters hopen dat het ertoe leidt dat je je vrienden nog beter leert kennen. Het Vlaamse *Lezers Tippen Lezers*, een project van Iedereen Leest, speelt in op de meer sociale leescultuur. Net als andere sociale leeswebsites, draait deze community grotendeels op tips die lezers zelf aanbrengen. Boek.be biedt via de Boekenplank de mogelijkheid lijsten bij te houden en deze te delen. Met Mijn Lijsten van Cultuurconnect kunnen lezers een eigen selectie titels uit de bibcollectie maken, beheren, delen en beoordelen met een systeem van sterretjes.

Ook op digitale deelplatformen ontstaan initiatieven die het delen van boeken versterken. Peerby biedt bijvoorbeeld de mogelijkheid om boeken uit te lenen of titels op te vragen bij je burens.

Het Nederlandse Readr, de klantenkaart voor Nederlandse boekhandels, kwam in het voorjaar op de proppen met een tool voor de boekhandelaars om hun lezers een online community te bieden.

Opvallend is dat lezers zich ook verzamelen op sociale netwerksites zoals Facebook en Twitter, hoewel ze niet specifiek gericht zijn op het literaire. Zo werd er in Vlaanderen al duchtig geëxperimenteerd met leesclubs op Twitter. Facebook blijkt ook een ideale omgeving voor digitale leesgroepen: in het Nederlandstalige gebied hebben groepen als Boekenfans, BoekenVerslinders en Boekenjagers veel leden, net als de groep Iedereen Leest – Wat lees jij?. Sommige van deze Facebookgroepen zijn ook actief op Twitter.

LOKALE INITIATIEVEN

Er zijn enkele initiatieven vanuit bibliotheken en lokale besturen. *Alles uit de kast* van de Gentse stadsbibliotheek, is een gecureerde verzameling waarop leesambassadeurs en bekende Gentenaren hun favoriete titels met het grotere publiek delen. Het initiatief was gelinkt aan het festival *Alles uit de kast*. Het Antwerpse

Bookmine is een experiment waarmee men hoopt de collectie van de Antwerpse bibliotheken exponentieel te vergroten. De bedoeling is dat mensen hun boeken beschikbaar stellen voor anderen, waardoor het boek en wat ze ervan vinden een opstapje wordt waaruit een community ontstaat. Ook in Leuven wordt er geëxperimenteerd met sociaal lezen. Via het platform Leuven Leest kunnen Leuvenaars leestips van ambassadeurs ontdekken, maar ook literaire evenementen, leesclubs en leuke leesplekjes.

ON- EN OFFLINE: CHALLENGES, LEESCLUBS, BOEKENTILLEN EN EEN ECHTE STADSBIBLIOTHEEK

Door deze digitale platformen lijkt de afstand tussen lezers wereldwijd te vervagen. Op Goodreads kan een lezer uit Leuven mee discussiëren over zijn favoriete boek met lezers uit andere werelddelen. Maar is het ook mogelijk om het virtuele succes van deze literaire platformen te vertalen naar het echte leven? Zorgt die grote online collectie van leestips, discussies en groepen ook voor een offline connectie?

De recente uitdaging van Goodreads, *Hide a Book Day*, speelt in op deze zoektocht. Je zoekt een boek uit dat je graag wilt delen met anderen en je verstopt het ergens. Door een foto te delen met de juiste hashtag op Facebook, Twitter of Instagram kunnen anderen het vinden. Maar ook langdurige initiatieven, zoals Bookcrossing, spelen in op het idee dat het online gebeuren deze processen kan versterken. Sociale media geven als het ware een megafoon aan iemand die een favoriet boek fysiek wil doorgeven. Het spelelement voegt nog meer amusement toe. Veel individuele initiatieven, zoals leesclubs, houden naast hun fysieke bijeenkomsten ook online contact via een Facebookgroep of andere digitale tools (bv. WhatsApp, podcasts).

De experimenten van Bksy, Bookmine en Leuven Leest gaan nog een stap verder.

Deze lokale testcases bouwen eigen sociale netwerken voor lokale lezers en bieden mogelijkheden voor nieuwe ontmoetingen.

Bksy bouwt al enkele jaren aan een app die gebruikers toestaat hun boeken te delen met vrienden. Sinds 2016 zetten ze ook in op experimenten met bibliotheken en lokale leescommunity's. Momenteel ontwikkelen ze in enkele bibliotheken een fysieke plek, de zogenaamde Bksy-Spot, waar lezers hun boeken met elkaar kunnen delen. Ze bieden bij wijze van spreken een digitaal verlengstuk op een boeken-titel. De Bksy Groep biedt bibliotheken een platform om een groep lezers met een gedeelde interesse te verbinden. Door catalogussen van de bibliotheek en Bksy te verbinden kan Bksy een kostenefficiënt alternatief zijn voor een aanbod van recreatieve boeken of een bepaald niche-aanbod.

Bookmine biedt een deelplatform specifiek voor boeken in Antwerpen. Inwoners kunnen hun persoonlijke favorieten online delen en te leen aanbieden. Het experiment liep tijdens de zomermaanden en wegens succes wordt het enkele maanden verlengd. Hun ambitie is om door connectie met persoonlijke collecties uit te groeien tot een echte stadsbibliotheek voor en door de inwoners.

Ook Leuven Leest ziet het groots. Als eerste stap in die richting lanceerden ze samen met Cultuurconnect in juni een webplatform waarop lezers alle informatie over lezen in Leuven vinden, gaande van evenementen tot leesplekken, leestips van ambassadeurs en ander nieuws over lezen en literatuur. De voorlopige resultaten zijn bemoedigend. De Facebookgroep *Leuven Leest*, die al enkele jaren geleden ontstond, maar nog niet echt interactief was, kende sinds de lancering van de website een stevige boost. Sindsdien komen er ook meer vragen van lezers zelf. Zo treedt er een interessant samenspel op tussen ideeën die aangebracht worden via de website en de interactie met lezers. Er vormt zich een enthousiast redactieteam dat artikels aanmaakt. Leesclubs die voorheen amper zichtbaar waren, melden

WELKE FUNCTIONALITEITEN BIEDEN DEZE LEESCOMMUNITY'S?

Joachim Vlieghe heeft voor zijn onderzoek (2014, UGent) verschillende initiatiefnemers en actieve leden van leescommunity's bevestigd over de mogelijkheden die deze platformen zouden moeten bieden aan hun gebruikers. Enkele bevindingen uit zijn onderzoek:

Centraal in de leescommunity's staat de ontmoetingsruimte. Ondanks hun virtuele bestaan, kun je andere lezers ontmoeten. Tegelijkertijd wordt zo het gebrek aan fysieke barrières voor deze ontmoetingen benadrukt. Nationaliteit, woonplaats of toegang tot culturele gebouwen is immers niet langer van belang.

Binnen deze ruimtes worden gedeelde interesse, affiniteit en passie, gemeenschapsvorming en sociale binding, communicatie en collaboratie en cocreatie naar voren geschoven als kenmerken. Het spreekt voor zich dat literatuur de gedeelde interesse is van alle bezoekers van deze ruimtes. Vanuit deze passie vormen mensen een gemeenschap.

In deze gedeelde ruimtes zien we lezers een heleboel activiteiten zelf in handen nemen. Een eerste stap voor veel lezers is om een overzicht te krijgen van hun eigen boekencollectie. Veel websites bieden de mogelijkheid om op verschillende manieren je gelezen en ongelezen titels in te geven. Dankzij integratie met online catalogussen weten websites precies welk boek je bedoelt. Deze inbreng is essentieel aangezien het jouw boek verbindt met andere lezers en hun commentaren. Het voordeel voor individuele gebruikers (en aanzet om hun virtuele bibliotheek te delen) is dat ze een overzicht van hun leesgeschiedenis kunnen bijhouden. Een online catalogus als het ware, van hun leesgeschiedenis en verlanglijsten.

Als de website ook een aanbevelingsmachine heeft, kan die op basis van jouw collectie op zoek gaan naar andere boeken die je graag zou lezen. Maar je kunt ook op eigen houtje gaan ontdekken en verkennen.

Deze websites laten je vaak ook toe om in ware Web 2.0-stijl commentaren toe te voegen. Bij sommige lezers zijn dat uitgebreide recensies, bij anderen aan de hand van een quotering. Veel lezers delen hun appreciatie. Bij uitgebreide recensies kunnen uitgesponnen discussies ontstaan over de vorm en betekenis van het gelezen boek. Zo is het dus mogelijk om in discussie te treden met andere lezers, en advies of suggesties te zoeken.

Delen is dus zowat de overkoepelende handeling, of het nu slaat op het delen van boektitels, meningen, of op het delen van interesses.

Op sommige websites is lezen als activiteit expliciet aanwezig, omdat ze de functionaliteit hebben om teksten online te lezen en eventueel te commentariëren. Sommige platformen bieden de mogelijkheid om notities te delen en zo een gezamenlijke reflectie op de gelezen tekst te ontwikkelen.

Andere lezers geven aan dat het delen van hun leeservaringen de motivatie verhoogt om zelf ook te lezen en het leesgedrag in kaart te brengen. Veel webplatformen spelen hierop in, denk aan de *Goodreads Reading Challenge*.

Lieselotte De Snijder (Leuven Leest)

zich aan. De leestips die ambassadeurs delen zijn bijna allemaal uitgeleend in de bibliotheek.

WELKE MEERWAARDE BIEDT HET DIGITALE?

De belangrijkste voordelen die deze digitale leescommunity's bieden aan lezers, schrijvers en cultuurbemiddelaars komen voort uit het participatieve karakter ervan. Dat biedt zowel lezers, auteurs als cultuurbemiddelaars extra kansen op ontmoeting, gemeenschapsvorming en interactie.

VOORDELEN VOOR LEZERS

Zo is het duidelijk dat deze community's vertrekken vanuit gedeelde passies. Alle inspanningen die gebruikers maken op deze websites of platformen zijn intrinsiek gemotiveerd. Leden plaatsen er hun statusupdates, lijsten, voorkeuren, recensies, enz. zonder verplichting. Het betekent een andere kijk op cultuurparticipanten dan het traditionele perspectief van volksverheffing waarin een passieve cultuurbaarbaar met krachtige middelen moet aangezet worden tot participatie. Cultuurbemiddeling kan aansluiten bij de passie die participanten tonen in deze community's en daarop verder bouwen. Delen is een veelgehoord woord op sociale media. Het is natuurlijk een essentieel element, want zonder het delen van voorkeuren of meningen zouden deze community's niet kunnen blijven bestaan. Het is tegelijkertijd een uitdrukking van de passie die je hebt voor een bepaald boek (in het geval van digitale leescommunity's), maar ook van vertrouwen in je medegebruikers. Je hoopt dat zij jouw tips opnemen en je moedigt hen op die manier aan om hun voorkeuren te delen. Delen maakt daarnaast ook voorkeuren zichtbaar die vroeger misschien enkel sporadisch tevoorschijn kwamen voor cultuurbemiddelaars via bevestigingen of enquêtes.

Een bijkomende verandering ligt in de expertise die we zien op digitale leesplatformen. Het is niet langer de autoriteit van gevestigde cultuurcritici die telt, maar de expertise die je als gewone lezer kunt tonen. Dat betekent dat gepassioneerde

amateurs een even hoge status kunnen krijgen als lezers met de juiste diploma's of de poortwachters van de hoge cultuur. Het draait om wat je doet binnen deze platformen en welk profiel je er opbouwt.

VOORDELEN VOOR SCHRIJVERS

Ook voor schrijvers bieden deze platformen extra mogelijkheden en nieuwe perspectieven. Op Goodreads en Hebban zien we dat schrijvers belangrijke gebruikers worden en dat ze nieuwe rollen kunnen opnemen. Ze hebben meer aandacht voor lezen als ervaring, door unieke content aan te bieden voor hun fans, door Q&A's (*Ask Me Anything*) te organiseren, online leesgroepen te modereren, een rechtstreekse dialoog met hun lezers aan te gaan, enz.

Beginnende schrijvers krijgen een klankbord en kunnen sneller een nieuw publiek bereiken dat hun familie- of vriendenkring overstijgt.

VOORDELEN VOOR CULTUURBEMIDDELAARS

De experimenten die Bksy, Bookmine en Leuven Leest opzetten tonen nieuwe voordelen. Via digitale leescommunity's krijgen programmatores en bibliotheekmedewerkers een beter zicht op hun lokale context, ze leren nieuwe mensen kennen, komen nieuwe initiatieven op het spoor. Deze input kunnen ze gebruiken om hun aanbod en ondersteuningsbeleid nog meer af te stemmen op waar lezers mee bezig zijn en op bottom-up-initiatieven. Ze kunnen ook meer inzetten op cocreatie van hun aanbod of collectie: lezers hebben dan ook hun zeg in de opbouw van collecties. Lezers leren elkaar kennen en versterken elkaars initiatieven. Actieve leesclubs komen op de radar en wisselen uit.

Ook vanuit commerciële hoek zien we dat bijvoorbeeld Readr boekhandelaars de tools biedt om een dialoog aan te knopen met hun klanten. Maar er schuilt ook een gevaar voor lokale boekhandelaars in, want iedereen weet dat Amazon achter Goodreads schuilt. Bksy werkt dan weer samen met Bol.com. Uit het onderzoek van Joachim Vlieghe blijkt evenwel dat

heel wat mensen de charme van de lokale boekenwinkel toch blijven appreciëren en soms zelfs verkiezen boven online aankopen. Wat velen aantrekt in de papieren versie van het boek, trekt hen ook aan in de boekenwinkel: de mogelijkheid om in boeken(kasten) te kunnen snuisteren, het boek vast te kunnen nemen, te bladeren, kortom: zichzelf te verliezen in de ervaring.

Al deze initiatieven geven heel wat inzicht in de meerwaarde die lezen biedt voor mensen en gemeenschappen en dus ook argumenten voor een steviger leesbevorderingsbeleid.

DE SUCCESFACTOREN VAN DIGITALE LEESCOMMUNITY'S

Voor bibliotheken en lokale initiatieven blijft het zoeken naar het beste pad tussen het bestaande digitale aanbod van leesplatformen en sociale media. De lokale context biedt de mogelijkheid van nabijheid en het echte ontmoeten. De bijdrage van digitale platformen zit vooral in het leren kennen van nieuwe leden die een constructieve bijdrage willen leveren. Toch hangen de slaagkansen van digitale leescommunity's heel vaak af van de kritische massa en in een lokale of regionale context is het niet evident om deze te bereiken.

Wat werkt en wat niet werkt binnen (lees) community's hangt heel nauw samen met de betrokkenheid van de gebruikers en een duidelijke *what's in it for me*. Dit is bepalend voor de terugkeerbereidheid van bezoekers.

Het succes van schaalgrootte speelt zeker mee. Initiatieven zoals *Goodreads* en leesgroepen op Facebook, hebben een gigantisch bereik. Hier regeert de macht van het getal. Kleinere initiatieven die niet snel groeien of die ambitie niet hebben, kunnen vaak niet voldoende kritische massa behalen en zijn dan ook soms maar een kort leven beschoren. Tal van digitale community's of experimenten zijn al gestopt.

Toch blijft het aanbod van deze wereldspelers overwegend Engelstalig. Daar

schuilt misschien een mogelijkheid. Hebban groeide op korte tijd uit tot een heel grote community. En *Grandes Libros* heeft veel succes in de Spaanstalige wereld.

ZIT ER TOEKOMSTMUZIEK IN LOKALE LEESCOMMUNITY'S?

Ja, zeker als bibliotheken samen met andere lokale partners inzetten op die leescommunity's. Toch lijkt het noodzakelijk dat de bibliotheeksector vanuit lokale experimenten zoals *Alles uit de kast*, *Bookmine* en *Leuven Leest* een duurzaam model ontwikkelt dat zoveel mogelijk aansluit bij wat werkt bij actieve lezers in community's. Daarnaast moeten we de toepassingen zo opbouwen dat deze compatibel zijn met de bestaande digitale bibliotheekinfrastructuur en webomgevingen. Hiervoor is een bovenlokale regierol nodig. *Cultuurconnect* en *Iedereen Leest* slaan hiervoor de handen in elkaar. Op lange termijn zoeken ze samen met de sector een antwoord op volgende vragen:

Zal het mogelijk worden om verschillende initiatieven met elkaar te laten communiceren? Kunnen de lokale initiatieven mee surfen op de functionaliteiten die grote platformen ontwikkelen? Welke plaats krijgen de lokale experimenten binnen die grote commerciële diensten? Hebben we nood aan een duurzaam, niet-commerciële initiatief dat lokale leescommunity's een digitaal platform biedt en de brug slaat tussen lezers, schrijvers, bibliotheken en boekhandels? Het staat ook buiten kijf dat we moeten durven kijken naar een vorm van coëxistentie of complementariteit met de grotere, vaak commerciële spelers, zoals *Goodreads* of *Facebook*.

In deze vraagstukken zetten *Cultuurconnect*, *Iedereen Leest* en de auteurs van dit artikel graag hun tanden, samen met jou. Want een levendige lokale leescommunity heeft anno 2017 ook een digitaal verlengstuk nodig. ■■

> Zelf op zoek naar een digitale megafoon voor je lokale leescommunity? Mail hannes.vanhaverbeke@cultuurconnect.be